

ZADARSKA OMLADINA U HRVATSKOM MEDIJSKOM PROSTORU KRAJEM 1980-ih

Frane VRKIĆ
Mila Cipre 21
Zadar

UDK: 316.774(497.5 Zadar)“1980“
DOI: 10.21857/m8vqrtg779
Prethodno priopćenje
Prihvaćeno: 21. travnja 2022.

Na osnovi arhivskih izvora i tiskovina prikazuje se djelovanje zadarske omladine u hrvatskom medijskom prostoru krajem 1980-ih, od omladinske televizije kao dijela promijenjene koncepcije obilježavanja Dana mladosti (1988.) do mjesečnika *Fokus*.

Svojom uređivačkom politikom obrade društveno-političkih tema 1989./1990., promičući medijski pluralizam, *Fokus* je uspješno djelovao protiv nametnute obveze društveno-političkih organizacija za bavljenjem specifičnim omladinskim temama, dovевši u pitanje njihov monopol, što je za posljedicu imalo sukob s onom najutjecajnijom, zadarskom partijskom organizacijom.

Gljučne riječi: Hrvatska, Zadar, omladinski tisak, omladinska televizija.

MEDIJI I MEDIJSKA SLIKA

Svaki društveni i državni poredak koji se proglašava demokratskim, bez obzira na to bio on liberalan ili socijalistički, istodobno proglašava i načelo slobode medija.¹ Kada je riječ o medijskom sustavu svijeta u drugoj polovici 20. st. kao posljedici društveno-političkih i geopolitičkih odnosa, isti se može prikazati na sljedeći način.

TABLICA 1. Komparativni medijski sustav

(Izvor: Stjepan MALOVIĆ *et al.*, *Masovno komuniciranje*, Zagreb, 2014., 81)

ELEMENTI VIJESTI	ZAPAD	KOMUNIZAM
Blizina	Da	Da
Važne osobe	Da	Da
Veličina	Uvjetuje događaj	Odlučuje Partija
Ekskluzivnost	Presudna	Nevažna
Pravodobnost	Presudna	Nevažna
Negativne vijesti	Važnije od pozitivnih	Uznemiruju javnost
Svjetske vijesti	Domaće su važnije	Komentari, ne vijesti
Uloga vijesti	Izvjestava	Oblikuje

¹ Josip MIHALJEVIĆ, *Komunizam i čovjek: odnos vlasti i pojedinca u Hrvatskoj od 1958. do 1972.*, Zagreb, 2016., 460.

U demokratskim društvima sloboda medija, uz informiranje i obrazovanje javnosti, ima funkciju omogućavanja političke aktivnosti građana. Sloboda medija i mogućnost izbora različitih interpretacija i prosuđivanja stvarnosti omogućuju i postojanje jake aktivne publike.

Nasuprot tomu, u socijalističkim društvima u kojima su na vlasti bile komunističke partije, u praksi je vrijedila autoritarna teorija tiska koja nije proizlazila iz liberalne tradicije nego iz filozofije državnog apsolutizma, gdje je glavna zadaća masovnih medija doprinositi održavanju i napretku socijalističkog sustava i njegove partije. Društva u kojima su mediji u službi propagandne vladajućih suočena su s političkim (izostanak uloge „četvrtе vlasti“) i etičkim (neobjektivno i nepotpuno informiranje) problemima.² Navedeno se može prikazati na sljedeći način.

TABLICA 2. Položaj i uloga masovnih medija
(Izvor: J. MIHALJEVIĆ, *Komunizam i čovjek*, 462)

	Kapitalistička demokratska društva	Komunistička totalitarna društva
Političke i ekonomske elite	Odvajene i nezavisne	Stopljene u jedno
Masovni mediji	Ekonomske subordinirani	Politički subordinirani
Društveni položaj publike (javnosti)	Politički slobodni, ekonomske subordinirani	Politički i ekonomske subordinirani
Društvene organizacije	Politički nezavisne	Politički kontrolirane

Masovno informiranje u komunističkoj Jugoslaviji imalo je tri razdoblja: 1) agitacijsko (druga polovica 40-ih i tijekom 50-ih), 2) ekonomsko (iz 60-ih i 70-ih) i 3) delegatsko (prema Zakonu o udruženom radu iz 1976.), podružljivo i navodno pluralističko, koje je trebalo biti ekskluzivni jugoslavenski obračun sa svim dogmama, gdje se trebala čuti i „druga strana i drugačije mišljenje“.³ Nakon Titove smrti 1980. partijski vrh Jugoslavije proklamirao je politiku sadržanu u paroli „I poslije Tita Tito“, gdje su masovni mediji bili pod još čvršćim nadzorom u očekivanju pojačane aktivnost unutarnjeg i vanjskog neprijatelja na destabilizaciji Jugoslavije. Kontrola medija odvijala se kroz:

1. Organizacije Saveza komunista u medijskim kućama koje su svakodnevno i budno analizirale kako se ostvaruje opća partijska politika, uz poduzimanje konkretnih mjera. Usporedno, kao kerber komunističkog sustava djelovao

² J. MIHALJEVIĆ, *Komunizam i čovjek*, 460 – 462, 466.

³ Josip GRBELJA, *Cenzura u hrvatskom novinstvu: 1945.-1990.*, Zagreb, 1998., 162.

- je Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata (SUBNOR), pazeći da nad glavama svih javnih djelatnika stalno visi Damoklov mač osude iz Karađorđeva 1971.⁴
2. Ozakonjenu represiju, gdje je većina kazni bila izrečena po čl. 133. Kaznenog zakona.⁵
  3. Komitete Općenarodne obrane⁶ i Društvene samozaštite⁷ (ONO i DSZ) u medijskim kućama koji su pratili i izvještavali o radu redakcija te predlagali potrebne mjere.
  4. Razrađeni sustav „crnih lista“ i moralno-političke podobnosti.
  5. Sigurnosno-obavještajni sustav, uz posebnu ulogu Političke uprave Jugoslavenske narodne armije (JNA), koja je analizirala medije, posebno vezano za JNA i opasnosti od nacionalizma, osobito u Hrvatskoj, Sloveniji i na Kosovu.
  6. Dopisništva vodećih beogradskih listova u Hrvatskoj, koja su budno pratila svaki „nacionalistički eksces“ i moguće oživljavanje „poraženih snaga“ iz 1971. te odnos hrvatskih političara prema istima.⁸

⁴ Riječ je o 21. sjednici Predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) 1. i 2. 12. 1971. na kojoj je započeo obračun s nositeljima Hrvatskog proljeća.

⁵ (1) Tko natpisom, letkom, crtežom, govorom ili na drugi način poziva ili potiče na obaranje vlasti radničke klase i radnih ljudi, na protuustavnu promjenu socijalističkog samoupravnog društvenog uređenja, na razbijanje bratstva i jedinstva i ravnopravnosti naroda i narodnosti, na svrgavanje organa društvenog samoupravljanja i vlasti ili njihovih izvršnih organa, na otpor prema odlukama nadležnih organa vlasti i samoupravljanja koje su od značaja za zaštitu i razvoj socijalističkih samoupravnih odnosa, sigurnost i obranu zemlje, ili zlonamjerno i neistinito prikazuje društveno-političke prilike u zemlji, kaznit će se zatvorom od jedne do deset godina. (2) Tko djelo iz stava 1. ovog člana učini uz pomoć ili pod utjecajem iz inozemstva, kaznit će se zatvorom najmanje od tri godine. Verbalni delikt, https://hr.wikipedia.org/wiki/Verbalni_delikt, posjećeno 11. 6. 2022.

⁶ Oblik oružanog obrambenog organiziranja društva kao ostvarenje ideje znanstvenog socijalizma o naoružanom narodu. Pojam predstavlja oblik oružanog obrambenog organiziranja socijalističkog samoupravnog društva u kome su radni ljudi neposredni nositelji neotuđivog prava i dužnosti u obrani, te se kao aktivni društveni i politički subjekti neposredno i preko svojih predstavnika brinu o obrambenoj organizaciji i snazi, koristeći se pri tome društveno-političkim sustavom i njezinim materijalnim i prirodnim dobrima. *Politička enciklopedija*, Beograd, 1975., 679.

⁷ Funkcija samoupravnog društva koja obuhvaća niz aktivnosti različitih društvenih subjekata, usmjerenih na zaštitu ustavnog uređenja zemlje, samoupravnih i drugih prava radnih ljudi i sloboda čovjeka i građanina, zatim na zaštitu društvene imovine, na osiguranje osobne i imovinske sigurnosti radnih ljudi i građana i slobodnog društvenog razvoja. Osnovni smisao ove koncepcije je podruštvljavanje društvene zaštite i sigurnosti i jačanje osobne i zajedničke odgovornosti radnih ljudi, građana i svih drugih društvenih subjekata u ostvarivanju cjelokupnog sustava društvene zaštite i sigurnosti. Ustavom SFRJ i ustavima Republika posebno se ističe uloga općina i mjesnih zajednica u ostvarivanju društvene samozaštite. *Politička enciklopedija*, Beograd, 1975., 181.

⁸ Božidar NOVAK, *Hrvatsko novinstvo u 20. stoljeću*, Zagreb, 2005., 886 – 887.

DAN MLADOSTI I OMLADINSKA TELEVIZIJA

Jedan od oblika kulta Josipa Broza Tita koji je prožimao jugoslavensko društvo bila je *Štafeta mladosti* kao velika društvena te posebno omladinska manifestacija, koja je započinjala u travnju, a svoj vrhunac imala je na Titov rođendan 25. svibnja. Pod imenom *Titova štafeta* krenula je 1945., a 1956. prema Titovoj želji promijenila je ime u *Dan mladosti*, te je od tada umjesto ispred Bijelog dvora⁹ primana na završnoj svečanosti – sletu na Stadionu JNA u Beogradu. Slikovito rečeno, nakon Drugog svjetskog rata, Štafeta je djelovala poput relikvije, koja je podjednako bila potrebna narodu kao godišnji katarzični doživljaj, i političkom vrhu kao potvrda uvjerenja u iskrenost i vjeru podanika.

Tijekom vremena obrazac proslave postajao je sve istrošeniji, počevši od sudionika koji su stvarali dekor masovnosti te se razilazili nakon ispraznih govora lokalnih političara, sve do završne šablonizirane svečanosti gdje je jedina zanimljivost bila hoće li nositelj ili nositeljica štafetne palice napraviti gaf odnosno tko će se uz Tita pojaviti u svečanoj loži. Uslijed praznine koja je nastala Titovom smrću 1980. te u nastojanju očuvanja postojećeg stanja, postavljanje (opravdanog) pitanja o suvišnosti manifestacije bilo je suviše heretičko, jer nitko nije bio spreman priznati, a ponajviše političko vodstvo, ispraznost i potrošenost svega što je manifestacija simbolizirala (kult, herojstvo, ideologiju mladosti i poslušni patriotizam), jer bi time potpisali vlastiti ostracizam.¹⁰ Povod za promjenu, tj. konceptijsko osvježanje cjelokupne manifestacije bilo je 1983. kada je scenografija, oličena u obliku monumentalne statue Tita uz svjetlosne efekte, stvorila svojevrzni socijalistički Betlehem, što je izazvalo kritike i zgražanja zbog idolatrije. Rasprave o Danu mladosti koje su uslijedile imale su, ironično, tri osnovna obilježja: nisu ni u jednom trenutku dovodile u pitanje opravdanost proslave, bile su oštra kritika na račun posljednjih obilježavanja i nisu nudile ništa novog. Godinu dana kasnije na udaru kritike našla se scenografija povodom četrdesete godišnjice desanta na Drvar.¹¹

U rastućoj društveno-ekonomskoj krizi 1980-ih koja je najviše pogađala mlade, manifestacija je postala „anakronizam, nepromijenjena (sklerozna) karika u lancu evolucije, relikv vremena prošlog proizašao iz onog istog

⁹ Zgrada u sklopu kompleksa Kraljevskog dvora nekadašnje vladajuće dinastije Karađorđević u Beogradu.

¹⁰ Štafeta mladosti, *Opća enciklopedija JLZ*, sv. 8. *Š-Žva*, Zagreb, 1982., 55; Milan JAJČINOVIĆ, Eutanazija štafete, *Danas*, 2. 2. 1988., 10.

¹¹ J. P., Kakav želimo Dan mladosti, *Slobodna Dalmacija*, 19. 1. 1984., 2; Milan JAJČINOVIĆ, Eutanazija štafete, *Danas*, 2. 2. 1988., 10.

zanosa koji je – materijaliziranim radnim akcijama, velikim paradama, omladinsko-ferijalnim odmaralištima – pratio fenomen jugoslavenskog privrednog rasta¹². Na tragu navedenog treba promatrati istup Jasmine Držanić na kongresu Saveza Socijalističke omladine Jugoslavije (SSOJ) 1986. u Beogradu, koja je u ime peticije od oko 800 omladinaca i studenata ljubljanskog sveučilišta Edvard Kardelj tražila uvođenje drugačije forme i sadržaja proslave.

Umjesto štafete predloženo je održavanje zborova i javnih tribina gdje bi se raspravljalo o svim relevantnim društvenim temama jer navedena manifestacija ohrabruje staro stanje te ga nikada ne mijenja. Ako bi peticija ostala bez odjeka, predloženo je Republičkoj konferenciji Saveza socijalističke omladine Slovenije (RK SSOS) neka iduće godine (1987.) ne šalje svoje predstavnike na zajedničku priredbu, čime bi se pokazala ozbiljnost izrečenih stavova. Navedeni istup, samorazumljivo, nije prošao bez burne polemike među sudionicima kongresa.¹³ Između osjećaja slobode umjetničke interpretacije i jasne političke provokacije režima našao se slovenski plakat za manifestaciju 1987., kada je otkriveno kako je original grafičkom doradom simbola iz nacionalsocijalističke Njemačke prebačen u socijalističku Jugoslaviju, što je ideološki samorazumljivo izazvalo nacionalnu histeriju.¹⁴

Konačni prijelaz preko Rubikona donijeli su delegati Konferencije SSOJ u siječnju 1988., usvojivši novi koncept obilježavanja Dana mladosti bez štafete, gdje je prijedlog Pokrajinske konferencije Saveza socijalističke omladine Vojvodine (PK SSOV) usvojen dvotrećinskom većinom glasova (od 111 prisutnih delegata, glasovalo je 90, od kojih 83 za, 6 protiv i jedan suzdržani). Iste godine održana je posljednja proslava na Stadionu JNA u Beogradu u maniri baletne predstave, kao svojevrsni labuđi pjev manifestaciji, a uskoro i samoj državnoj tvorevini.¹⁵ Sukladno tomu, usvojene su Osnovne koncepcije obilježavanja Dana mladosti u SR Hrvatskoj na 20. sjednici Predsjedništva Republičke konferencije Saveza socijalističke omladine Hrvatske (RK SSOH) održane 7. ožujka. Navedena manifestacija u novom konceptu trebala je „u potpunosti odgovarati i biti prilagođen duhu suvremenih društvenih zbivanja i zahtjeva, da doista sadrži kreativnu afirmaciju mladih ljudi kroz izražavanje njihovih interesa i afiniteta, da doprinosi njihovoj progresivnoj političkoj

¹² Zlatko GALL, Stadionska skleroza, *Nedjeljna Dalmacija*, 25. 5. 1986., 2.

¹³ Drugačiji Dan mladosti?, *Slobodna Dalmacija*, 14. 6. 1986., 5.

¹⁴ Milan JAJČINOVIĆ, Eutanazija štafete, *Danas*, 2. 2. 1988., 11.

¹⁵ J. MIRIĆ, Dan mladosti bez Štafete, *Slobodna Dalmacija*, 27. 1. 1988., 3; Fešta mladosti, *Slobodna Dalmacija*, 26. 5. 1989., 32.

mobilizaciji na rješavanju bitnih generacijsko-društvenih problema“.¹⁶ S obzirom na navedeno, pri obilježavanju Dana mladosti u zadarskoj sredini pristupilo se formiranju Odbora za proslavu, koji su činili predstavnici društveno-političkih organizacija, Općine Zadar i predstavnika JNA. Od predviđenog programa (Susret zbratimljenih gradova; Susret omladinskih funkcionara; Tematske sjednice u srednjoškolskim centrima i udruženom radu), realizirana je samo Omladinska televizija, dok ostali nisu ostvareni zbog nedovoljne angažiranosti sudionika te kratkog vremenskog roka od promjene koncepcije obilježavanja Dana mladosti.¹⁷

Na inicijativu Video-sekcije Omladinskog doma i Radio-kluba Zadar, krenulo se u realizaciju višednevnog zadarskog televizijskog programa, prikupljanjem potrebnih dozvola („papirologije“), početnog osiguranja tehničkog dijela Radio-kluba te izborom odgovarajućeg novinarsko-snateljskog kadra.¹⁸ Prema svojoj koncepciji, omladinski program bio je organiziran kao specifični zadarski tzv. „komunalni program“ (općinski, op. a.), odnosno spoj svih tema koje interesiraju Zadrane i ocrtavaju Zadar s prigodnim blokovima vezanim za obilježavanje Dana mladosti. Program se trebao sastojati od većeg broja kratkih priloga, koji bi uglavnom pokrili sve glavne zadarske teme, a između priloga trebali su biti uvršteni nastupi zadarskih kulturno-umjetničkih društava, sve u stilu „Zadrani svome gradu“. Tematski, prilozi su trebali obuhvatiti omladinu, privredne i komunalne teme, kulturu i školstvo, sport, zanimljivosti i Zadar iz arhiva – slično rubrici „Zadranima malo poznato“ u lokalnom tjedniku *Narodnom listu*. Osnovni cilj ovakve koncepcije bio je postići što raznovrsniji sadržaj programa u kojem bi svaki gledatelj mogao pronaći nešto za sebe, a unutar tako definiranih tematskih blokova ostavljena je mogućnost šire razrade i dodavanje aktualnih priloga.¹⁹ U Aktu o osnivanju Općinska konferencija SSOH (OK SSOH) navedena je kao osnivač i glavni izvor financiranja, dok je period emitiranja naveden od 16. do 26. svibnja 1988. Nadalje, u realizaciji materijalno-tehničkih uvjeta projekta

¹⁶ Hrvatska – Državni arhiv u Zadru (dalje: HR-DAZD), arhivski fond Općinske konferencije Saveza socijalističke omladine Hrvatske Zadar (dalje: OK SSOH Zadar): Opći spisi, Osnovne koncepcije obilježavanja Dana mladosti, br. 19-30/1 od 14. 3. 1988.; HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Opći spisi, Osnove koncepcije obilježavanja Dana mladosti u SR Hrvatskoj u 1988. godini.

¹⁷ HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Opći spisi, Izvještaj o proslavljanju Dana mladosti.

¹⁸ L. S. N., Zadarska televizija, *Slobodna Dalmacija*, 11. 2. 1988., 8; L. S. N., Dani lokalnog ekrana, *Slobodna Dalmacija*, 13. 2. 1988., 8; L. S. N., Najteže do dozvole!, *Slobodna Dalmacija*, 12. 3. 1988., 8.

¹⁹ HR-DAZD, arhivski fond Općinske konferencije Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske Zadar (dalje: OK SSRNH Zadar): Zapisi Predsjedništva, kut. 126, Koncepcija omladinske televizije, br. 01-111/88 od 18. 3. 1988.

sudjelovali su članovi Radio-kluba, Foto-kino kluba, Video-sekcije Omladinskog doma, Radio-televizijskog centra Zadar, kao i pripadnici JNA. Kadrovsku osnovu činilo je Uredništvo koje je imenovalo Predsjedništvo OK SSOH, a čiji su članovi imali iskustva u novinarskom radu te su radili volonterski, dok su suradnici bili iz svih struktura omladinskog organiziranja na području Općine Zadar.²⁰

TABLICA 3. Omladinska televizija

(Izvor: HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Opći spisi, Akt o osnivanju Omladinske video-televizije, br. 01-168/88 od 18. 4. 1988.)

UREDNIŠTVO		SAVJET
Dubravko Stojić	OK SSOH	2 delegata
Ljiljana Zekanović		
Damir Maričić	OK SSRNH	1 delegat
Jadran Goja		
Anka Marić	OK SKH	1 delegat
Zoran Božičević		
Tomislav Mičić	Omladinski dom	1 delegat
Ivo Dijan		
Venko Golobovski	Garnizon JNA	1 delegat
	OV SSH ²¹	1 delegat
	OO SUBNOR ²²	1 delegat
	Skupština općine	1 delegat
	UKUPNO	9 delegata

S osmišljenim konceptom, Aktom o osnivanju te upisom u evidenciju javnih glasila Republičkog komiteta za informiranje, ostao je najvažniji i najteži dio, dobivanje dozvole za emitiranje.²³ Prema Zakonu o telekomunikacijama, prijem i emitiranje radio-difuznih emisija, kao i sve poslove vezane uz izgradnju, razvoj i održavanje na području Hrvatske, obavljala je Radio-televizija Zagreb. U tu svrhu, istoj je upućen dopis, gdje se u odgovoru navodi kako su na temelju zakonskih odredbi nadležni organi za davanje suglasnosti Savezna uprava za radio veze, Republički komitet za pomorstvo, saobraćaj i veze te Republički

²⁰ HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Opći spisi, Akt o osnivanju Omladinske video-televizije, br. 01-168/88 od 18. 4. 1988.

²¹ Općinsko vijeće Saveza sindikata Hrvatske.

²² Općinski odbor Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata.

²³ HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Opći spisi, Rješenje o upisu Omladinske video-televizije u evidenciju javnih glasila Republičkog komiteta za informiranje od 4. 5. 1988.

komitet za informiranje. Kao posrednik, Radio-televizija Zagreb nije mogla dati mišljenje o usklađenosti rada Omladinske televizije s jedinstvenim sustavom veza radio-difuzne (televizijske) djelatnosti jer u Hrvatskoj nije bio utvrđen ni društveno verificiran koncept razvoja lokalne televizije, kao ni plan frekvencija rada lokalnih televizijskih odašiljača.²⁴

Upućen zahtjev Saveznoj upravi za radio-veze urodio je plodom, te je dobivena privremena dozvola za rad u periodu od 23. do 31. svibnja 1988.²⁵ Tako je od 22. svibnja od 17 sati na 35. kanalu započelo emitiranje test-slike (dvije svijetle okomite pruge uz zvučnu kulisu različitih pjesama), kao uvod u glavni program, uz napomenu putem tiska kako se spomenuta frekvencija na starijim televizorima nalazi nešto iznad frekvencije Drugog TV-programa (32. kanala).²⁶ Od 23. svibnja započelo je emitiranje programa od 17 do 22 sati, iz improviziranog studija u prostorijama Mjesne zajednice Bili Brig. Početni problemi s jačinom signala (600 mW), gdje je veliki dio središta grada ostao nepokriven, sutradan je uklonjen novom i boljom antenom od 2.5 W (dozvola za emitiranje dopuštala je jačinu signala do 10 W).

Neprestani telefonski pozivi prvog dana emitiranja samo su potvrdili silnu zainteresiranost gledatelja, dok je malobrojna ekipa radila danonoćno, rješavajući probleme u hodu. Sukladno koncepciji programa kao spoju zadarskih tema, ali više kao evociranje uspomene na sportski uspjeh, emitirana je snimka košarkaške utakmice doigravanja u Zagrebu između Cibone i Zadra (gdje je Zadar osvojio Prvenstvo Jugoslavije u sezoni 1985./1986., op. a.).²⁷

Nakon četiri dana emitiranja (uz odlične povratne informacije putem telefonskih poziva u studio), organiziran je od 27. do 29. na 30. svibnja u vremenu od 22 do 17 sati televizijski maraton gdje su naizmjenično prikazivani filmovi, *rock* koncerti, crtani filmovi, sportski i ostali sadržaji. Prema službenim procjenama i telefonskim pozivima u studio, program je pratilo najmanje 30 000 ljudi, gdje su se najudaljeniji gledatelji javljali iz mjesta Sali na Dugom otoku te s otoka Silbe.²⁸ Omladinska televizija tako je pokazala nužnost potrebe prelaska iz eksperimentalnog u trajni oblik u vidu formiranja lokalne televizije, čime bi

²⁴ HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Opći spisi, Odgovor Republičkog komiteta za pomorstvo, saobraćaj i veze vezano za davanje suglasnosti za privremeno emitiranje TV programa, kl. 345-01/88-01/77, ur. br. 530-06-88-3 od 28. 4. 1988.; HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Opći spisi, Davanje mišljenja o organiziranju Omladinskog TV kanala od 27. 4. 1988.

²⁵ HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Opći spisi, Privremena dozvola za rad, br. 06-898/88 od 23. 5. 1988.

²⁶ L. S. N., Test slika na 35. kanalu, *Slobodna Dalmacija*, 22. 5. 1988., 7.

²⁷ Z. G., TV maraton, *Slobodna Dalmacija*, 27. 5. 1988., 7.; L. STIPIĆ-NISETO, Krenula zadarska televizija, *Slobodna Dalmacija*, 25. 5. 1988., 7.

²⁸ Z. G., TV maraton, *Slobodna Dalmacija*, 27. 5. 1988., 7.

se dobilo više sadržaja u medijskom prostoru od tada postojećih lokanih medija (Radio Zadra i tjednih novina *Narodnog lista*).²⁹ Osim dodatnih medijskih sadržaja, priložena tablica pokazuje opravdanost formiranja lokalne televizije na komercijalnoj osnovi, što će biti ostvareno tijekom 1990-ih.

TABLICA 4. Financijski izvještaj Omladinske televizije
(Izvor: HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Opći spisi, Izvještaj o proslavi Dana mladosti)

PRIHODI	(u dinarima)	RASHODI	(u dinarima)
Od sponzorstva	2.500.000	UKUPNO	4.320.000
Od reklama	9.900.000		
UKUPNO	11.400.000		

Tako je godinu prije Omladinske krenula Zadarska televizija, kao prva legalna nakon Radio-televizije Zagreb, pojavivši se i nestavši kao meteor na hrvatskom medijskom nebu.³⁰

ZADARSKI OMLADINSKI TISAK

U Hrvatskoj je tijekom 1980-ih izlazilo dvanaest omladinskih listova, među kojima su se isticali zagrebački *Studentski list* i *Polet*, splitska *Iskra* i *Berekin*, riječki *Val* te časopis *Pitanja*, zajedno s onima vjerske tematike kao dvomjesečnici *MI*, *Kana* i *Mali koncil*. Usprkos (ne)uspješnim pokušajima podvrgavanja politici i njezinim frakcijama, posebno u međusobnim sukobima u političkom vrhu, ti su listovi svojom uređivačkom politikom bili ogledalo vremena, nastojeći se otrgnuti obvezi bavljenja isključivo omladinskim i studentskim problemima te zahtjeva za držanjem podalje od općih problema u društvu.³¹

²⁹ Lada STIPIĆ-NISETEO, Potreba i nužnost, *Slobodna Dalmacija*, 28. 5. 1988., 8.

³⁰ Omladinska televizija (OTV) čiji su pokretači bili Vinko Grubišić, Branko Kezele i Romano Bolković, započela je s eksperimentalnim sedmodnevnim radom 25. 5. 1989. na 25. kanalu. Zbog tadašnjeg Zakona o informiranju koji nije dopuštao pojavu privatnih TV stanica, OTV se emitirao na Trećem programu Radio-televizije Zagreb. Veliku pozornost na sebe skrenula je prijenosom Ponoćke 1989. iz zagrebačke katedrale (zbog čega je nakratko zabranjena), dok je iskorak u medijski pluralizam napravila dovođenjem u studio osoba s crnih lista kao što su Franjo Tuđman, Vlado Gotovac, Ivan Zvonimir Čičak i drugi. Redovito emitiranje OTV-a započelo je 16. 10. 1990. na 31. i 45. kanalu. Godine 1994. postaje Otvorena televizija, a od 2010. nosi ime Jabuka TV. Božidar NOVAK, *Hrvatsko novinstvo u 20. stoljeću*, 873 – 875; *Leksikon radija i televizije*, 220.

³¹ B. NOVAK, *Hrvatsko novinstvo u 20. stoljeću*, 811.

Desetljeće ranije, mladi (uglavnom studenti) iz Zadra pokrenuli su list *Zoranić*, koji je kao mjesečnik od ukupno devet brojeva izlazio od kolovoza 1970. do studenog 1971. Iako zbog male naklade nije mogao imati veći utjecaj na formiranje javnog mijenja, *Zoranić* je bio jedini list u Zadru i zadarskoj regiji koji je u kulturno-političkom pogledu imao obilježje novina koje su promicale ideju hrvatskog proljeća, kroz političko-polemičke članke koji zbog svojih nacionalnih obilježja nisu mogli biti objavljeni u lokalnom *Narodnom listu*.³²

Svojevrsno zatišje na području zadarskog omladinskog tiska nakon sloma Hrvatskog proljeća ponovno je oživjelo početkom 80-ih, kada je zbog nefunkcionalnosti lista *Vedri dani mladosti*³³ Komisija za informativnu djelatnost pri OK SSOH (Općinska konferencija Saveza socijalističke omladine Hrvatske) došla do zaključka kako je nužno u što kraćem roku pokrenuti izdavanje omladinskog lista. Pod imenom *Forum*, list je jednom mjesečno trebao informirati i afirmirati stvaralaštvo mladih zadarskog područja. Programski je trebalo pratiti sva društveno-politička zbivanja i probleme koji su zanimljivi omladini s naglaskom na njihovo marksističko uzdizanje, uz neizostavno njegovanje i razvijanje revolucionarnih tradicija te socijalističkog patriotizma i internacionalizma.³⁴ Slučajno ili ne, prvi broj (u 3000 primjeraka³⁵) izašao je na Božić 1981. te je izazvao veliki interes i reakcije preko pisama čitatelja do članaka u novinama te osvrta na radiju i televiziji. Kao kulturni čin i nastojanje ozbiljnijeg pristupa informiranju mladih, *Forum* je bio dio većih napora zadarske društvene zajednice za iskazivanjem, okupljanjem i kontinuiranom djelovanju mladih, gdje je izgradnja Omladinskog doma³⁶ bilo jedno od ostvarenja navedenih nastojanja. Ambiciozno zamišljen kao sredstvo predstavljanja omladinskog potencijala zadarskoj javnosti, trebao je prekinuti ondašnju već duže vremena prisutnu pasivnost omladine, djelujući najmanje „forumski“.³⁷

³² Tado ORŠOLIĆ, Hrvatsko proljeće u Zadru promatrano kroz prizmu (zadarskog) novinstva, u: *Zadar i okolica od Drugoga svjetskog rata do Domovinskog rata*, Zbornik radova, ur. Tado Oršolić, Zadar, 2009., 227 – 231.

³³ *Vedri dani mladosti*, čiji su izdavači bili OK SSOH i Savez pionira Općine Zadar, trebao je imati ulogu omladinskog lista, ali zbog sadržaja koji je istovremeno trebao biti primjeren većim dobnim razlikama (od 7 godina nadalje) nije mogao ispuniti svoju namjenu iz razloga što su nuđeni sadržaji postali preozbiljni za pionire, a neozbiljni za omladince. HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Opći spisi, kut. 74, Rasprava o pitanjima informativne djelatnosti u SSOH na području općine Zadar, br. 02-20/82 od 22. 2. 1982.

³⁴ HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Opći spisi, Odluka Predsjedništva OK SSOH Zadar sa 44. sjednice o izdavanju lista *Forum* (programa i koncepcije) održane 8. 12. 1981.

³⁵ E. K., Rodio se „Forum“, *Slobodna Dalmacija*, 6. 1. 1982., 6.

³⁶ G. K., Svečanost mladih – dom je izgrađen, *Slobodna Dalmacija*, 25. 5. 1983., 6.

³⁷ Stanko BAŠIĆ, „Forum“ bez forumskog stila, *Slobodna Dalmacija*, 5. 1. 1982., 6.

Usprkos početnom entuzijazmu uredništva, list su od početka pratili kadrovski problemi, nedostatak izdavačkog savjeta, loša distribucija (samo 150 primjeraka prvog broja išlo je u prodaju te se vrlo mali broj organizacija Saveza socijalističke omladine (SSO) javio s narudžbom), kao i potreba za kvalitetnijom prostornom i tehničkom opremljenošću redakcije.³⁸ Kako navedeni problemi nisu riješeni, *Forum* je izašao samo u tri broja (prvi 1981., a druga dva 1982.).

Obrat u dugogodišnjim neuspjesima opstanka zadarskog omladinskog tiska nastupit će prijelomne 1989. pojavom lista *Fokus*, koji je u programu imao cilj ostvariti kvalitetno i svestrano informiranje te stvaranje demokratskog prostora za istup omladine i ostale javnosti.

Uz zadatak utjecaja na obrazovanje omladine u duhu socijalističkog samoupravljanja, sadržajno je trebao obuhvaćati dva interesna područja, društvo i kulturu. Uredništvo s novinarskim iskustvom i na volonterskoj osnovi imenovano je od strane Predsjedništva OK SSOH, koje je uz to osiguravalo materijalno-tehničku osnovu izlaženja. Konstituiran je i Izdavački savjet s delegatima: SSOH (1) – SSRNH (1) – SUBNOR (1) – list *Fokus* (3) – Omladinski dom (1) – Filozofski fakultet (1) – Samoupravna interesna zajednica³⁹ za kulturu Općine Zadar (1).⁴⁰ Dodatak programskoj orijentaciji ističe kako *Fokus* neće imati samo lokalni značaj, nego će obuhvatiti sva područja društveno-političkog života Jugoslavije, koja će se promatrati i tretirati u skladu s idejnom platformom socijalističkog samoupravljanja, jugoslavenskom orijentacijom (ravnopravnost naroda i narodnosti te bratstva i jedinstva) uz demokratski, kritički i otvoreniji pristup.⁴¹ Navedeno jasno stavlja *Fokus* u kritički fokus prema svim pojavama tadašnje društveno-političke krize. Predsjedništvo OK SSRNH (Općinska konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske), koje je sukladno zakonskoj

³⁸ HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Opći spisi, Dopis uredništva lista *Forum* Predsjedništvu OK SSOH Zadar od 28. 1. 1982.

³⁹ Oblik samoupravljanja radnih ljudi i građana koji zasnivaju radni ljudi neposredno ili preko svojih samoupravnih organizacija i zajednica radi zadovoljavanja zajedničkih interesa i podmirenja zajedničkih potreba. Prema Ustavu iz 1974. razlikuju se dvije osnovne kategorije. Prvu kategoriju čine one koje se formiraju radi organizirane slobodne razmjene rada između radnika u organizacijama udruženog rada društvenih djelatnosti (odgoj i obrazovanje, zdravstvo, znanost, kultura, fizička kultura, socijalne službe) i radnika u organizacijama udruženog rada koji su korisnici tih usluga. Drugu kategoriju čine one koje se formiraju radi zadovoljavanja određenih osobnih i zajedničkih potreba i interesa zajedničkim udruživanjem sredstava (npr. mirovinsko i invalidsko osiguranje, stambena i komunalna djelatnost itd.). Samoupravna interesna zajednica, *Opća enciklopedija JLZ, sv.7. Raš-Szy, Zagreb, 1981., 265 – 266.*

⁴⁰ HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Zapisnici, Akt o osnivanju omladinskog lista *Fokus*, br. 01-492/88 od 16. 12. 1988.

⁴¹ HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Opći spisi, Prilog aktu o osnivanju omladinskog lista (dodatak programskoj orijentaciji), br. 01-11/89 od 12. 1. 1989.

obvezi trebalo dati suglasnost za izlaženje, pohvalno se izrazilo o inicijativi, istaknuvši važnost osiguranja trajnih financijskih sredstava uz napomenu kako bi bilo dobro uključiti se u Izdavački savjet delegata iz JNA s obzirom na značajan broj omladine u visokim vojnim školama u Zadru. Uz suglasnost Predsjedništva te rješenjem upisa u Republičku evidenciju javnih glasila, prvi broj *Fokusa* izašao je 9. veljače 1989. bez uvodnika, umjesto kojega je citiran Friedrich Nietzsche, te s naslovnicom na kojoj je prikazana osoba koja vrišti (iz filma *Full metal jacket*), što je simbolički predstavljalo bunt mladih protiv tadašnjeg sustava.⁴² Glavni i odgovorni urednik u prva četiri broja bio je Željko Luburović, a od petog do posljednjeg broja Branko Mrčela. Veljaču iste godine obilježila su tri značajna događaja: osnivanje Udruženja za jugoslavensku demokratsku inicijativu,⁴³ istup Franje Tuđmana na Tribini Društva književnika Hrvatske⁴⁴ te miting u Kninu,⁴⁵ čime je s tri različite pozicije (jugoslavenske, hrvatske i velikosrpske) prekinuta „hrvatska šutnja“, tj. politika hrvatske komunističke elite koja se nakon sloma Hrvatskog proljeća početkom 1970-ih trudila nemati jasno političko stajalište.

Nakon prva tri broja napravljena je svojevrsna minianaliza, koja je pokazala kako je početna prodaja bila oko 2600 do 2700 primjeraka (2/3 u Zagrebu, a 1/3 u Zadru), uz pretpostavku kako u strukturi čitatelja prevladava srednja starosna dob. Navedeni nesrazmjer uredništvo je objašnjavalo bavljenjem širom (političkom) problematikom umjesto lokalnim (omladinskim) temama, što je isto tako mogao biti odraz većeg tržišta i interesa publike za nečim novim. Prema ocjeni Predsjedništva OK SSRNH, *Fokus* je ocijenjen kao pozitivan doprinos širenju informativnog prostora, ali ne i po senzacionalističkoj obradi određenih tema iz zadarske sredine, te se osuđuje uređivačka politika

⁴² HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Opći spisi, Zaključci Predsjedništva OK SSRNH Zadar vezano za omladinski list Fokus, br. 01-7/89 od 10. 1. 1989.; A. Seferović, „Fokus“ u pokusu, *Slobodna Dalmacija*, 14. 1. 1989., 10; HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Opći spisi, Rješenje Republičkog komiteta za informiranje o upisu Fokusa u evidenciju javnih glasila, br. UP-953/2 od 28. 2. 1989; *Fokus*, br. 1, 9. 2. 1989., 1.

⁴³ Udruženje koje je osnovano u Zagrebu 2. 2. 1989 u sklopu zamisli kako se ljevica i Jugoslavija mogu revitalizirati, u kojem su medijski najeksponiraniji bili ekonomist Branko Horvat, filozof i politolog Žarko Puhovski, politologinja Vesna Pešić i književnik Predrag Matvejević. Davor MARIJAN, *Hrvatska 1989.-1992. : rađanje države*, Zagreb, 2017., 157.

⁴⁴ Na Tribini održanoj 28. 2. 1989. Tuđman se osvrnuo na opće političko stanje, koje je ocijenio lošim, kao i politiku Saveza komunista Hrvatske, te je obrazložio programsku osnovu Hrvatske demokratske zajednice kao sinteze hrvatske povijesne i političke misli, zaključno osudivši trenutnu politiku Srbije. Domagoj KNEŽEVIĆ, *Hrvatska demokratska zajednica od osnivanja do raskida s Jugoslavijom*, Zagreb, 2020., 34 – 35.

⁴⁵ Miting je održan na isti datum kao i tribina u Društvu književnika Hrvatske (28. 2. 1989.), gdje su prosvjednici dali podršku političkom vodstvu Srbije te je osuđena slovenska i hrvatska politika prema pitanju Kosova. Nikica BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990. -1995.*, Zagreb, 2005., 42 – 44.

koja bez argumenata narušava dignitet osoba, kao i ona koja ne pridonosi ostvarivanju jugoslavenskog zajedništva.⁴⁶ Ovo zadnje odnosilo se na naslovnicu 3. broja, gdje je fotomontažom prikazan Slobodan Milošević⁴⁷ kako udara u bubanj predvođeci stado ovaca, čime se željela iskazati sva glupost tadašnjih velikosrpskih nacionalista odjevenih u komunističko ruho.⁴⁸ Isti se našao i na naslovnici rujanskog broja, gdje je Michelangelova slika *Stvaranje Adama* sa svoda Sikstinske kapele fotomontažom prikazivala Miloševića kao Adama koji od Boga (Aleksandra I. Karađorđevića⁴⁹) prima u ruke novi ustav, čime se htjela sugerirati poveznica i nastavak nedemokratskog i velikosrpskog djelovanja.⁵⁰ Usprkos tomu, Predsjedništvo OK SSRNH bilo je mišljenja kako treba financijski osigurati daljnje izlaženje pod uvjetom otklanjanja uočenih propusta.

Za glavnog i odgovornog urednika Željka Luburovića najafirmativniji doprinos *Fokusa* jugoslavenskoj orijentaciji bila je njegova otvorenost, a na primjedbe kako se list treba više okrenuti problematici mladih, odgovorio je kako stav uredništva nije odvojiti mlade u posebnu cjelinu jer su problemi društva

⁴⁶ A. SEFEROVIĆ, „Fokus“ u fokusu, *Slobodna Dalmacija*, 1. 4. 1989., 8; A. SEFEROVIĆ, Orijentacija, *Slobodna Dalmacija*, 3. 4. 1989., 8.

⁴⁷ Političar koji je obilježio drugu polovicu 1980-ih, u Srbiji je postao popularan nakon što je TV kamera 24. travnja 1987. u Kosovu Polju snimila njegovo obraćanje „nitko ne sme da vas bije!“, čime je on, uz obećanje kako će riješiti krizu na Kosovu, u očima srpske javnosti postao heroj koji se bori za „srpsku stvar“. Sudbonosno za njegov daljnji politički uspon bila je 8. sjednica Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije, održana krajem rujna 1987. Vlast u Srbiji tada preuzimaju Miloševićevi ljudi, koji su nasilnim metodama – mitinzima i tzv. antibirokratskom revolucijom – krajem 1988. i početkom 1989. preuzeli vlast u autonomnim pokrajinama Vojvodini i Kosovu, te u SR Crnoj Gori. Odlukom Skupštine SR Srbije 28. ožujka 1989. Vojvodini i Kosovu oduzet je status konstitutivnih jedinica jugoslavenske federacije, ali su zadržani glasovi njihovih predstavnika u kolektivnom Predsjedništvu SFRJ. Na taj način srušen je sustav stvoren Ustavom iz 1974., no savezna tijela na to nisu reagirala. Ante NAZOR, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, Zagreb, 2011., 20 – 21.

⁴⁸ *Fokus*, br. 3, 9. 3. 1989., 1; Š. SELIMOVIĆ, „Fokus“ – novine koje su prekinule hrvatsku šutnju, *Zadarski list*, 15. 6. 1999., 15.

⁴⁹ Aleksandar I. Karađorđević, (Cetinje, 17. 11. 1888. – Marseille, 9. 10. 1934.). Sin Petra I. Karađorđevića, prijestolonasljednikom postao je 1909. U I. svjetskom ratu bio je vrhovni zapovjednik srpske vojske te regent Kraljevine Srbije. Nakon ujedinjenja bio je regentom Kraljevstva SHS 1918. – 1921., potom kraljem Kraljevine SHS 1921. – 1929. i Kraljevine Jugoslavije 1929. – 1934. Vidovdanskim ustavom iz 1921. učvrstio je svoju autokratsku vlast. Nakon ubojstva i ranjavanja hrvatskih zastupnika u Narodnoj skupštini u Beogradu 20. VI. 1928., ukinuo je Ustav 6. 1. 1929. i vladao apsolutistički, što je potvrdio nametanjem ustava 1931. Kao vladar vodio je politiku u interesu velikosrpskog građanstva i vojnih krugova, što je izazvalo nezadovoljstvo ponajprije Hrvata i Makedonaca, zbog nerješavanja njihovih nacionalnih pitanja. Ubijen je za posjeta Francuskoj, a neposredni izvršitelji atentata bili su članovi ustaške organizacije i makedonskog VMRO-a. Aleksandar I. Karađorđević, *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=1529>, posjećeno 11. 6. 2022.

⁵⁰ *Fokus*, br. 9, 22. 9. 1989., 1.

zajednički. Predsjednik Predsjedništva OK SSOH Šenol Selimović naglasio je važnost davanja podrške listu kao potrebi grada Zadra i gdje se jugoslavensko zajedništvo lista ostvaruje kao dio omladinskog trenda koji nadilazi dnevno-političke okvire.⁵¹ Iako je tijekom narednih mjeseci prve polovice 1989. porasla tiraža od 2500 na 5000 primjeraka (uz povećanje cijene i naplatu oglasa list se uspijevao samofinancirati), i dalje je sve ovisilo o voluntrarizmu grupe entuzijasta (uredništva i suradnika), te se dugoročno rješenje vidjelo u osiguranju dugoročnog i stabilnog izvora financiranja.⁵²

Za razliku od Socijalističkog saveza, zadarska partijska organizacija nije pokazala razumijevanje za stavove uredništva i napise dijela novinara, čije je pisanje ocjenjeno nekonstruktivnim, nekorektnim, netolerantnim, tendencioznim, neargumentiranim, senzacionalističkim i, što je posebno zanimljivo, dijelom neistinitim, čime se slikovito priznaje kako „gdje ima dima ima i vatre“. Za urednika Branka Mrčelu, koji je prethodno od 1987. do 1988. bio predsjednik Predsjedništva OK SSOH, rečeno je kako potiče afere i slučajeve u zadarskoj sredini, ali i šire, te je neprihvatljivim ocjenjena dosadašnja uređivačka politika koja je umjesto specifičnih omladinskih tema veći dio prostora posvetila osobama koje su 1970-ih došle u sukob s politikom Saveza komunista (SK), unatoč, ironično rečeno, svačijem pravu na javni istup. Zaključno, zadarska partijska organizacija nije dovodila u pitanje samostalnost redakcije, ali je za sebe zadržala isključivo pravo arbitriranja.⁵³ Odgovor je došao u broju za srpanj, gdje je povučena paralela sa stavovima zadarske partijske organizacije i Sedam zapovjedi iz romana *Životinjska farma* Georgea Orwella, gdje se u točkama vezanim za *Fokus* kaže kako: „Predsjedništvo ne dovodi u pitanje samostalnost redakcije lista Fokus, ali za Predsjedništvo je neprihvatljivo dosadašnja uređivačka politika lista, Predsjedništvo ne dovodi u pitanje potrebu javnosti rada ali Predsjedništvu je neprihvatljivo što unatoč svačijem pravu na javni istup, Fokus veći dio prostora ustupa osobama koje su se na različite načine suprotstavile ili se suprotstavljaju politici SKJ, Predsjedništvo ne dovodi u pitanje potrebu javnog istupanja, ali Predsjedništvo posebno smatra neprihvatljivim ustupanje prostora lista onim građanima koji su 1970-ih godina došli u sukob s politikom SKJ, djelujući u okviru tzv. masovnog pokreta.“ Zaključno je parafrazirana osma zapovijed iz navedenog romana, gdje su „svi komunisti jednaki, samo su neki jednakiji“.⁵⁴

⁵¹ A. SEFEROVIĆ, „Fokus“ u fokusu, *Slobodna Dalmacija*, 1. 4. 1989., 8; A. SEFEROVIĆ, Orijentacija, *Slobodna Dalmacija*, 3. 4. 1989., 8.

⁵² M. KUČINA, Diskreditiranje delegatskog sistema? – intervju Šenola Selimovića, *Narodni list*, 1. 7. 1989., 7.

⁵³ P. O. Neprihvatljivo pisanje „Fokusa“, *Narodni list*, 1. 7. 1989., 5.

⁵⁴ Marina VLAKIĆ, *Životinjska farma*, *Fokus*, br. 8, 6.7.1989., 2.

Govoreći o dotadašnjem ostvarenju programske orijentacije, glavni i odgovorni urednik *Fokusa* ocijenio je kako se više i nije moglo napraviti s obzirom na uvjete i način rada, dok je brojnost tema u proteklih osam brojeva određivala nemogućnost okupljanja dovoljnog broja suradnika.⁵⁵ Osim satirom, kritički stavovi izrečeni su i u Predlošku za raspravu o ostvarivanju programske orijentacije, gdje se kritiziraju one društveno-političke organizacije koje su raspravljale o *Fokusu*, ali bez uvida u Akt o osnivanju i same Programske koncepcije, na temelju čega su doneseni krivi zaključci. Vezano uz ustupanje prostora u listu osobama koje su 1970-ih došle u sukob s politikom SK, upravo je njima spočitano (a posredno i zadarskoj partijskoj organizaciji) kako bi se upravo oni trebali najviše zalagati za civilizacijska dostignuća kao što je prestanak prakse, gdje politički pad pojedinca istovremeno znači i njegov socijalno-psihološki i moralni pad, kao i gubitak građanskih prava od kojih je pravo na izražavanje u sredstvima javnog informiranja jedno od osnovnih ustavnih prava.⁵⁶ Društveni trend afirmacije građanskih prava, borba za pravnu državu te opća demokratizacija društva za koje se list zalaže toliko su prisutni u javnosti da začuđuje odnos vladajuće partije. Osobe koje su dobile medijski prostor u *Fokusu* isto su dobile i u velikom broju ostalih tiskovina (*Start, Danas, Borba, Polet* i drugi) u formi intervjua ili objavljenih njihovih pisama, čime prozvano uredništvo nije postalo usamljenim humanistima koji su izmislili „jednakost svih pred zakonom“. Nadalje se ističe kako je dotadašnjih osam brojeva izašlo zahvaljujući volonterskom zalaganju redakcije, našavši svoje mjesto unutar prezasićenog informativnog tržišta, što nije našlo na pohvalu tih istih društveno-političkih organizacija. Priznaje se kako je redakcija tijekom rada napravila neke pogreške s obzirom na način obrade pojedinih tema, gdje je neiskustvo pojedinih novinara koji su intervjuirali određene osobe koje su 1970-ih došle u sukob sa SK dovelo do iskorištavanja intervjua kao vlastite ispovijesti intervjuiranih, umjesto njegove osnovne namjere kako bi se čula i druga strana, što je zanimljiva sofistička samokritika. Zaključno se ponovno odbacuje prigovor i naglašava kako *Fokus* nije „aferaški“ list jer ni on,

⁵⁵ HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Zapisnici, Zapisnik 26. sjednice Predsjedništva OK SSOH održane 30. 8. 1989.

⁵⁶ Iako članak 167. Ustava iz 1974. govori o zajamčenoj slobodi tiska, javnog izražavanja, slobodi govora i javnog istupanja te pravu građana na izražavanje i objavljivanje mišljenja putem sredstava informiranja, treba znati kako je u komunističkoj Jugoslaviji umjesto pravnog načela trodiobe vlasti (zakonodavna, izvršna i sudbena) utvrđeno načelo jedinstva vlasti na čelu s Komunističkom partijom te se zbog toga o istoj ne može govoriti kao o pravnoj državi. Ustav SFRJ 1974., [https://hr.wikisource.org/wiki/Ustav_Socijalističke_Federativne_Republike_Jugoslavije_\(1974.\)](https://hr.wikisource.org/wiki/Ustav_Socijalističke_Federativne_Republike_Jugoslavije_(1974.)), posjećeno 11. 6. 2022.; Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.: od zajedništva do razlaza*, Zagreb, 2006., 153.

ni zadarska omladinska organizacija nisu uzroci ni jedne zadarske afere, nego ih oni samo tematiziraju na svoj način.⁵⁷

Oni nepoćudni vladajućem režimu koji su na stranicama *Fokusa* tijekom 1989. i početkom 1990. prekinuli vlastitu medijsku šutnju bili su Franjo Tuđman, Dobroslav Paraga, Vlado Gotovac, Petar Šale, Marko Veselica, Ivan Aralica i Dražen Budiša, osobe koje će više ili manje obilježiti turbulentno razdoblje mlade hrvatske demokracije 1990-ih.⁵⁸

U svjetlu sudske zabrane javnog istupanja, posebno su zanimljivi intervjui Tuđmana i Parage, gdje je prvom u trenutku davanja intervjua trajao sudski postupak zbog govora u Društvu književnika Hrvatske u veljači 1989. (uspješno okončan u svibnju iste godine u korist optuženika), dok drugome sudska zabrana nije bila istekla u trenutku davanja intervjua. Olakotna okolnost u oba slučaja tumačena je činjenicom što je list izlazio u tiskari sarajevskog „Oslobođenja“, čime je potpadao pod okrilje tamošnjeg javnog tužitelja.⁵⁹

Povodom izrečene kritike zadarske partijske organizacije, glavni i odgovorni urednik lista Branko Mrčela dao je intervju *Slobodnoj Dalmaciji*, gdje je napade ocijenio nedemokratski, ali i emocionalno kao član SK. Na sjednici gdje je bio prozivan nije želio ulaziti u polemiku iz razloga što na istoj nije bio pozvan ni kao glavni i odgovorni urednik, ni kao član SK. Dodatni razlog neulaska u raspravu bio je izostanak konkretiziranja paušalnih pojmova, kao npr. „neki napisi“, čime je predsjednik zadarske partijske organizacije Mirko Mikulić prisvojio monopol nad istinom, što je u suprotnosti s orijentacijom lista o slobodi istupa svakog pojedinca bez obzira na stavove. Na pitanje o prozivanju ljudi i zahtijevanja odgovora, rekao je kako je to jedan od načina poticanja polemike, već viđen u omladinskom tisku, gdje je pitanje prelaska granice pristojnosti podložno raspravi vođenoj iz vlastite perspektive. Prema njemu, *Fokus* nije senzacionalistički list, ali se možda priklanja tomu kao i ostali omladinski tisak diljem Jugoslavije, koji ima drugačiji način razmišljanja jer mlada generacija nema što izgubiti i ide ravno u glavu te se politika na takvu vrstu demokracije

⁵⁷ HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Zapisnici, Predložak za raspravu o ostvarivanju programske orijentacije lista Fokus i kritika partijske kritike od 30. 9. 1989.

⁵⁸ Dean BAUER, Od povijesti bijega nema, *Fokus*, br. 4, 30. 3. 1989., 9; Pavle KALINIĆ, Spec-interview: Dobroslav Paraga, *Fokus*, br. 7, 13. 6. 1989., 10 – 12; Ž. LUBUROVIĆ, Mi nismo revolucionari, *Fokus*, br. 9, 22. 9. 1989., 10 – 11; Željko LUBUROVIĆ, Šenol SELIMOVIĆ, Kazna je kada duša plače, *Fokus*, br. 10, 3. 11. 1989., 10 – 11; Šenol SELIMOVIĆ, Milošević nije srpski Tripalo, *Fokus*, br. 11, 3. 12. 1989., 10 – 11; Stanko BAŠIĆ, Generacija bez šansi, *Fokus*, br. 11, 3. 12. 1989., 14 – 15; Željko LUBUROVIĆ, Sudbina zemlje u srpskim rukama, *Fokus*, br. 12, 9. 2. 1990., 4 – 5.

⁵⁹ D. MARIJAN, *Hrvatska 1989.-1992.: rađanje države*, 155; Stanko BAŠIĆ, Bez dlake na jeziku, *Slobodna Dalmacija*, 1. 7. 1990., 15.

mora naučiti. Govoreći o potencijalnoj sudskoj zabrani lista, njemu kao uredniku jasna je potreba za kvalitetom, tj. čitanošću, kao i ne manje važnoj ekonomskoj strani, tj. tiraži, zbog obrade tema koje su u kategoriji „zabranjenog voća“, što je dovelo do intervencije samo osoba iz zadarske sredine, koji su prema Mrčeli pokazali preveliku osjetljivost.⁶⁰

Kao dodatna potvrda neutemeljenosti izrečene kritike, u srpanjskom broju *Fokusa* napravljena je analiza dotadašnjih osam izašlih brojeva, što se može prikazati na sljedeći način.

TABLICA 5. Zastupljenost određenih rubrika u listu *Fokus*
(Izvor: Retrovizor, *Fokus*, br. 8, 6. 7. 1989., 2)

Tema	Br. članaka	%	Novinarska forma	Br. članaka	%
Unutarnja politika	69	33,9	Komentar	73	35,9
Vanjska politika	5	2,5	Intervju	24	11,8
Društvo	45	22,2	Kritika	18	8,9
Kultura	30	14,8	Prikaz	9	4,4
Znanost	5	2,5	Izviještaj	1	0,5
Humor	12	5,9	Humor	12	5,9
Pisma	17	8,4	Pisma	25	12,3
Reklame	6	2,9	Reklame	7	3,4
Ostalo	12	5,9	Ostalo	30	14,8
Stavovi					
Stavovi	Br. članaka	%	Nuđenje rješenja	Br. tekstova	%
Bez stava	44	21,7	Općenito	56	27,6
I pozitivan i negativan	36	17,7	Konkretno	10	4,9
Pozitivan	46	22,7	Nema rješenja	42	20,7
Negativan	77	37,9	Nije potrebno	95	46,8
Autori					
Autori	Br. tekstova	%	Područje	Br. tekstova	%
Članovi redakcije	52	25,6	Zadar	56	27,6
Suradnici	105	51,7	SR Hrvatska	42	20,7
Čitatelji i drugi	46	22,7	Jugoslavija	47	23,2
			Svijet	7	3,4
			Neodređeno	51	25,1

⁶⁰ Abdulah SEFEROVIĆ, Monopol na istinu, *Slobodna Dalmacija*, 2. 7. 1989., 51.

Osim osoba iz Hrvatskog proljeća, točka prijepora između zadarske partijske organizacije i lista *Fokus* bila je omladinsko problematiziranje izgradnje spomenika Titu i vjekovnoj borbi Zadra za slobodu. Sam projekt započeo je osnivanjem Odbora za podizanje spomenika 1980., kao i raspisivanjem natječaja za gradnju spomeničkog kompleksa 1982., na kojem su sudjelovali najeminentniji umjetnici Jugoslavije. Nakon završetka natječaja Ocjenjivački sud, zbog niza nedorečenosti, slabosti, pa i promašaja, odlučio je kako ni jedan od sedam izabranih radova nije zadovoljavajući. Jednako otežavajuća okolnost bila je spajanje apstraktne teme kao što je vjekovna borba Zadra za slobodu s konkretnom idejom spomenika Titu. Iako je Odbor za podizanje spomenika nastavio s radom, posljednji natječaj za izradu arhitektonskog rješenja kompleksa Foruma (od rujna 1988. do veljače 1989.) više se nije bavio podizanjem spomenika, nego rješavanjem urbanističke i arhitektonske problematike navedenog prostora.⁶¹ Svojevrsno zatišje prekinuto je početkom 1989. odlukom novog vodstva OK SSOH o istupanju iz Društvenog dogovora⁶² o gradnji memorijalnog kompleksa, iz razloga što je prethodno vodstvo odluku o pristupanju donijelo bez prethodne rasprave u osnovnim organizacijama. Nadalje, dodatni čvršći argumenti bili su vezani uz okolnosti teške društveno-ekonomske situacije, čime je omladinsko rukovodstvo dovelo u pitanje ponašanje cijele društveno-političke zajednice Zadra, kad je riječ o potrebi financiranja gradnje prioritetnih objekata. Drugim riječima, „nedostatak osnovnih škola (postojeće rade u četiri smjene), objekata za kvalitetni studentski život, dugogodišnja potreba za novim Tehničkim školskim centrom, kao i potreba za brojnim neposrednim životnim projektima bili su nedovoljni argument za one koji su u ovome vidjeli samo jedno – atak na Tita i njegovo djelo, ne shvaćajući valjda da idolopoklonstvo izraženo gradnjom spomenika ne predstavlja jedini način ljubavi i poštovanja prema jednom čovjeku“.⁶³ Kako

⁶¹ HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Opći spisi, Rješenje o osnivanju Odbora za podizanje spomenika drugu Titu i vjekovnoj borbi Zadra za slobodu, br. 01/S-1595/1-1980 od 28. 7. 1980.; Antonija MLIKOTA, Natječaj za spomenik drugu Titu i vjekovnoj borbi Zadra za slobodu iz 1982. godine, *Anali Galerije Antuna Augustinčića*, sv. 32-33, 34-35, 2015., 301 – 302, 315 – 318.

⁶² Društveni dogovor regulira odnose u udruženom radu i široj društvenoj zajednici, isključujući društveno-pravnu regulativu jer se temelji na slobodnoj volji potpisnika. Ne primjenjuje se neposredno, već preko samoupravnih sporazuma i drugih akata koji se zaključuju preko izabranih organa. Može se podijeliti na opće i posebne. Općim se usklađuje pojedinačno sa zajedničkim i općim društvenim interesima na određenom području udruženog rada. Posebni se zaključuju za organizacije udruženog rada, privredne komore, sindikate, nadležne organe društveno-političke zajednice. Organizacije udruženog rada same odlučuju o pristupanju samoupravnom sporazumu ili posebnom društvenom dogovoru. *Politička enciklopedija*, Beograd, 1975., 192 – 193.

⁶³ Šenol SELMOVIĆ, Pro et contra, *Fokus*, br. 1, 9. 2. 1989., 11; HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Opći spisi, Stavovi i zaključci 11. i 12. sjednice Predsjedništva OK SSOH vezano za gradnju Memorijalnog

sve ne bi ostalo samo na razini argumenata, u prvijencu *Fokusa* među pitanjima javnosti vezano uz njihovo mišljenje oko memorijalnog kompleksa našlo se i potencijalno subverzivno pitanje o sudjelovanju na organiziranom protestnom zboru protiv gradnje u zoni Foruma, što je kasnije protumačeno kao direktan poziv na demonstracije.⁶⁴ Na takvo tumačenje i (ne)opravdani strah lokalnih vlasti zbog mogućih posljedica zasigurno su utjecala masovna javna okupljanja krajem 1980-ih koja su potresala Jugoslaviju. Pokazalo se kako u predloženi prostor Foruma i za to određene urbanističke uvijete nije moguće uklopiti spomenik i memorijalni centar, te su za realizaciju ideje predložene alternativne lokacije. Konačni udarac cijelom projektu došao je odlukom Skupštine Općine Zadar od 28. kolovoza 1990. kojom je zatvoren žiro-račun, a sva neutrošena sredstva prebačena su u budžet Zadarske općine.⁶⁵

Pod dojmom velikih previranja na istoku Europe (rušenje Berlinskog zida te posredno i komunističkog sustava) te napetosti zbog velikosrpskih nastojanja, početkom prosinca 1989. novoosnovane stranke i oporbene skupine prikupljale su potpise za peticiju kojom su zahtijevale raspisivanje slobodnih izbora. Osjećajući vjetar nadolazećih promjena, *Fokus* je u broju za prosinac objavio proglas u kojem se pozdravljaju i u potpunosti podržavaju reformske snage u SK Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Slovenije i Makedonije, koje se, kako je rečeno, istinski zalažu za uspostavu pravne države, višestranačkog sustava, vlasničkog pluralizma, slobodnih tajnih izbora i neotuđivih ljudskih prava. Ujedno se pozvalo organizaciju SK u JNA neka promisli je li njihov položaj spojiv s onim za što se zalažu reformske snage te iste partije. Navedene reformske snage unutar Saveza komunista Hrvatske (SKH), točnije unutar Predsjedništva Centralnog komiteta, pod dojmom događaja na istoku Europe, na sjednici održanoj 10. prosinca 1989. odrekle su se partijskog monopola i najavile mogućnost višestranačkih izbora. Posljednji, 11. kongres SKH održao se od 11. do 13. prosinca 1989. čiji je smjer odredila dan prije održana sjednica CK te je za novog člника izabran Ivica Račan.⁶⁶

kompleksa i spomenika Titu održane 16. i 23. 2. 1989.; Šenol SELIMOVIC, Prijeteći partijski kažiprst, *Nedjeljna Dalmacija*, 2. 7. 1989., 4.

⁶⁴ Šenol SELIMOVIC, Pro et contra, *Fokus*, br. 1, 9. 2. 1989., 11; Abdulah SEFEROVIC, Monopol na istinu – intervju Branka Mrčele, *Slobodna Dalmacija*, 2. 7. 1989., 51.

⁶⁵ L. S. N., Odustajanje od Foruma?, *Slobodna Dalmacija*, 13. 4. 1990., 2; Luka KNEZ, Demokratski procesi i početak srpske pobune na prostoru zadarske, benkovačke i obrovačke općine tijekom 1989. i 1990. godine, *Rostra*, sv. 9, 198.

⁶⁶ Z. RADELIC, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.: od zajedništva do razlaza*, 591; *Fokus*, br. 11, 3. 12. 1989., 2; D. MARIJAN, *Hrvatska 1989.-1992.: rađanje države*, 132.

S novom 1990. osiguran je opstanak jer je *Fokus* došao do nivoa samofinanciranja, te su financijski rezultati brojeva za studeni i prosinac otvorili mogućnost financiranja rada glavnog i odgovornog urednika i njegovih suradnika. Kako bi redakcija mogla nastaviti kvalitetan rad, trebalo joj je omogućiti donošenje odluka o ostvarenom materijalno-financijskom poslovanju, što je i učinjeno odlukom Predsjedništva OK SSOH, gdje su ostvorena neto sredstva raspoređena u postotku 90 naprema 10 u korist lista. Iste 1990. prihvaćen je novi Statut društveno-novinskog poduzeća *Fokus*, čime je on postao samostalan i u organizacijskom i u programskom smislu.⁶⁷

Istovremeno je propao novi pokušaj srbijanskog vodstva sazivanjem 14. izvanrednog kongresa Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) u Beogradu (od 20. do 22. siječnja), nametanja svoje opcije centralizirane i unitarne države. Naime, kongres je 22. siječnja napustila slovenska, a potom i hrvatska delegacija, što je dovelo do raspada SKJ, čime je nakon Titove smrti nestao i drugi važan čimbenik očuvanja Jugoslavije, dok će preostali treći u vidu JNA poslužiti kao instrument velikosrpske politike u krvavom raspadu državne tvorbe. Isti je tematiziran na naslovnici *Fokusa* za studeni 1989. ilustracijom na temu Posljednje večere Leonarda da Vinci, gdje je na meniju bila Jugoslavija, a Isus i apostoli prikazani su kao štakori, što je uz snažnu političku poruku, ostavljalo mogućnost različitih interpretacija.⁶⁸

Na godišnjicu prvog izlaska (9. veljače) objavljen je dvanaesti broj *Fokusa*, nauštrb svima koji nisu ozbiljno shvaćali mogućnost pokretanja kvalitetnog i trajnog omladinskog glasila, što se prvenstveno odnosilo na službene krugove koji su isti prihvatili ambivalentno uz neprikrivenu želju za tematskim usmjeravanjem. Ostvarivši višegodišnja nastojanja za vlastitim listom te pritom razbivši šablonsko razmišljanje o omladinskom tematskom okviru, uspjeh se mogao zahvaliti dijelom „neposluhu“ mladih, kao i duhu vremena prijelomne 1989.⁶⁹ Osim godišnjice lista, veljaču 1990. značajno je obilježio i početak izborne utrke, nakon što je predsjednik Sabora (23. veljače) raspisao izbore za zastupnike Sabora SR Hrvatske.

Tijekom predizborne kampanje pojavio se prijedlog Predsjedništva OK SSOH prema kojem bi *Fokus* dodatno postao i stranačko glasilo zadarskog

⁶⁷ HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Zapisnici, Zapisnik 35. sjednice Predsjedništva OK SSOH održane 8. 1. 1990.; HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Zapisnici, Zapisnik 36. sjednice Predsjedništva OK SSOH održane 23. 1. 1990.; HR-DAZD, OK SSOH Zadar, Zapisnici, Zapisnik 41. sjednice Predsjedništva OK SSOH održane 10. 5. 1990.

⁶⁸ A. NAZOR, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, 27; *Fokus*, br. 10, 3. 11. 1989., 1.

⁶⁹ Stanko BAŠIĆ, „Fokus“ ide dalje, *Slobodna Dalmacija*, 11. 2. 1990., 7.

ogranka Saveza Socijalista Hrvatske, stranke koja je nastala transformacijom SSRNH, zadržavajući i dalje svoje omladinsko obilježje.⁷⁰ Na to je reagirao glavni i odgovorni urednik Branko Mrčela, rekavši kako se nitko neće služiti *Fokusom* u predizbornoj utrci, niti pomoću istog podizati sebi rejting. Dodatno obilježje kao stranačkog glasila nazvao je dezinformacijom, istaknuvši kako se već dulje vrijeme razgovara sa zadarskim socijalistima, između ostalog i o budućnosti omladinske organizacije, koja je načelno odlučila pristupiti potonjima, ali zadržavajući potpunu autonomiju koja je izborena u protekle dvije godine. Razgovori s navedenima o *Fokusu* bili su samo na ekonomskoj, nikako ideološkoj osnovi, što je značilo profesionalizacija i bespoštedna borba za medijski prostor. Zaključno, *Fokus* kao institucija, barem dok je pod Mrčelinim vodstvom, neće potpasti ni pod čiji utjecaj i uvijek će ostati svoj te će sa svima razgovarati samo ekonomskim rječnikom, dok će stranice lista nadalje ostati otvorene za sva mišljenja, kao i za uredničku kritiku u demokratskom duhu.⁷¹

Prvi izborni krug višestranačkih izbora za zastupnike Sabora SR Hrvatske održan je 22. i 23. travnja, a drugi 6. svibnja 1990. Tim je povodom u dvobroju *Fokusa* za travanj/svibanj objavljen poziv za izlaskom na izbore jer bi mogući neizlazak omogućio trima najjačim strankama, „nacionalistima“ iz Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) ili „političkim fosilima“ iz Koalicije⁷² pobjedu ili „mrskim komunjarima“ ostanak na vlasti. Ostaje nejasno kako bi moguća apstinencija ili glasovanje za neku četvrtu opciju moglo dovesti do promjene izbora birača. Sugeriralo se neka građani dobro razmisle komu dati svoj glas bez povoda za programima koji obećavaju sve i svašta, parolama i simbolima, kao i emocijama koje oni izazivaju. Umjesto toga, predlaže se davanje glasa kandidatima koji će svojim znanjem i sposobnostima učiniti nešto bolje u neposrednoj biračkoj sredini, nasuprot njihovoj karizmi ili stranačkoj pripadnosti, onima koji vode u modernu budućnost, a ne u patetikom ispunjenu prošlost i bezvremenost. Zaključno se poziva na glasovanje po savjesti, ali i

⁷⁰ D. MARIJAN, *Hrvatska 1989.-1992.: rađanje države*, 169; Abdulah SEFEROVIĆ, Komunisti otišli omladina došla, *Slobodna Dalmacija*, 28. 2. 1990., 9; M. K. Socijalisti bez komunista, *Narodni list*, 3. 3. 1990., 4.

⁷¹ Branko MRČELA, Fokus je ostao isti, mi nismo socijalisti!, *Fokus*, br. 13, ožujak / travanj 1990., 2.

⁷² Koalicija narodnog sporazuma (KNS), izborni savez osnovan 1. 3. 1990. u Zagrebu, kojemu su pristupili Hrvatska demokratska stranka, Hrvatska kršćansko demokratska stranka, Hrvatska socijalno-liberalna stranka i Socijaldemokratska stranka Hrvatske. Uz stranačke vođe, izvanstranački osnivači KNS-a su S. Dabčević-Kučar, M. Tripalo, D. Haramija, S. Bijelić i dr. Na izborima za Sabor 1990. osvojila je 11 zastupničkih mjesta. Nakon izbora Koalicija se raspala na temeljne stranke, a skupina osnivača utemeljila je Hrvatsku narodnu stranku (HNS) na čelu sa S. Dabčević-Kučar. Koalicija narodnog sporazuma, <https://proleksis.lzmk.hr/31623/>, posjećeno 11. 6. 2022.

trijezne glave jer su izbori ozbiljna stvar jer sve do trenutka ubacivanja glasačkog listića u kutiju ostaje mogućnost izbora te se zaželjela svakome radost pobjede vlastite stranke umjesto doživljaja razočarenja njezinim kasnijim potezima. Kao i gore navedena sugestija, tako su i predizborne ankete najavljivale kako će većina birača glasati za osobe (kandidate), a ne za političke sadržaje, što se poslije pokazalo kao potpuni promašaj, jer se dogodilo upravo suprotno, pobjeda HDZ-a s jasnim političkim sadržajem.⁷³

Nestankom jednopartijskog sustava od druge polovice 1990. dolazi i do promjene u omladinskom tisku, koji je prema riječima Gorana Ogurlića, posljednjeg glavnog i odgovornog urednika riječkog omladinskog lista *Val*, „nestao s hrvatske pozornice onog trenutka kad svojom koncepcijom i tradicijom više nije bio potreban. Omladinska je štampa svoju ulogu provociranja partijskih moćnika i organa izgubila onog trenutka kad je to omogućeno svakim novinama i svakom mediju. Pored toga, taj naš bivši tisak nije bio ni profitabilan jer nije bio okrenut mladima (afere i slične smicalice ne zanimaju mlade) a u nekim redakcijama ionako nisu ni sjedili mladi već sredovječni bradati buntovnici. Ukidanjem omladinskih organizacija i njihovo skidanje s općinskih i republičkih proračuna zatrpalo je kakav-takav entuzijazam.“⁷⁴

Nasuprot tomu, *Fokus* je svojom uređivačkom politikom i transformacijom u samostalno društveno poduzeće izbjegao sudbinu odumiranja ostalog hrvatskog omladinskog tiska, te je u određenoj mjeri imao ulogu u demokratizaciji informativnog prostora, a time i ukupnog zadarskog političkog života. Navedena tvrdnja lako se izriče, ali se teško konkretno dokazuje.

Pokazat će se kako je sve to bio labuđi pjev, jer su ambiciozni planovi o izlaženju svaka dva tjedna umjesto jednom mjesečno te iskorak prema „iseljenoj Hrvatskoj“ nakon učvršćenja u distributivnoj mreži Jugoslavije ostali nerealizirani te je *Fokus* posljednji put izašao 22. rujna 1990.⁷⁵ Tako se i on pridružio ostalim hrvatskim omladinskim glasilima koji su završili u medijskim bespućima, kao svjedoci jednog vremena i njegovih kontekstualnih ograničenja, iz kojih se ponekad vraćaju u publicističkoj formi zahvaljujući svojim nekadašnjim suradnicima.⁷⁶

⁷³ D. MARIJAN, *Hrvatska 1989.-1992.: rađanje države*, 170; Loše političare biraju dobri građani nedolaskom na izbore, *Fokus*, br. 14, travanj / svibanj 1990., 2.

⁷⁴ B. NOVAK, *Hrvatsko novinstvo u 20. stoljeću*, 1002.

⁷⁵ Stanko BAŠIĆ, Bez dlake na jeziku, *Slobodna Dalmacija*, 1. 7. 1990., 15; Šenol SELIMOVIĆ, Komitet u službi marketinga, *Slobodna Dalmacija*, 1. 7. 1990., 15.

⁷⁶ Željko KRUŠELJ, *Igraonica za odrasle: Polet 1976.-1990.*, Rijeka, 2015.; Edi JURKOVIĆ, *Kada je život bio novi val (biografija Omladinskog lista Val 1975-1990.)*, Rijeka, 2021.

ZAKLJUČAK

Medijski sustav komunističke Jugoslavije, a time i Hrvatske, nakon Titove smrti 1980. došao je pod još čvršću kontrolu (permanentni strah od unutarnjeg i vanjskog neprijatelja), koja se ostvarivala kroz: organizacije Saveza komunista, komiteta Općenarodne obrane i društvene samozaštite u medijskim kućama, ozakonjenu represiju (čl. 133. Kaznenog zakona), sustava „crnih lista“, moralno-političke podobnosti te Damoklovog mača osude iz Karadžorđeva 1971.

Zadarsko medijsko zatišje nakon sloma Hrvatskog proljeća i gašenja mjesečnika *Zoranić* oživljeno je kratkotrajno početkom 1980-ih ideološko pravovjernim listom *Forum*, ali je pravi obrat u dugogodišnjim neuspjesima omladinskog tiska nastupilo prijelomne 1989. pojavom lista *Fokus*. Svojom uređivačkom politikom obrade društveno-političkih tema, nerijetko na granici senzacionalizma i provokacije, balansirajući između kvalitete i tiraže, promičući i razvijajući medijski pluralizam, list je djelovao i kao javna tribina, ne samo za osobe sa zabranom javnog istupanja. Time je doveden u pitanje monopol arbitriranja zadarske partijske organizacije, koja je, kao što je izneseno u radu, umjesto odgovora nudila isprazne ideološko-političke optužbe, oslikavajući svu potrošenost sustava. Slomom jednopartijskog sustava, *Fokus*, bez obzira na promjenu učestalosti izlaska, dugoročno nije mogao izbjeći sudbinu ostalih hrvatskih omladinskih tiskovina, koji sadržajno te, što je važnije, financijski samostalno nisu mogli opstati u novom pluralističkom medijskom prostoru. Osim tiskanih, medijski značajna, ali u potpunosti zasjenjena poznatijom zagrebačkom, bila je zadarska omladinska televizija, sa svojim eksperimentalnim programom u svibnju 1988. kao dijelom promijenjene koncepcije proslave Dana mladosti. Svojom pojavom i oduševljenjem gledatelja pokazala je nužnost potrebe za formiranjem lokalne televizije, što će se na komercijalnoj osnovi ostvariti tijekom 1990-ih. Na kraju istraživanja, može se postaviti hipotetsko pitanje – kako bi izgledao zadarski medijski prostor 1989. istovremenim pojavljivanjem omladinskog lista i omladinske televizije te koje bi bile točke dodira?

IZVORI I LITERATURA

IZVORI:

Državni arhiv u Zadru (HR-DAZD)

HR-DAZD-330 Općinska konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske
Zadar

Zapisi Predsjedništva, kut. 126

HR-DAZD-422 Općinska konferencija Saveza socijalističke omladine Hrvatske Zadar,
Opći spisi, 1980., 1981., 1988., 1989., 1990.

LITERATURA:

BARIĆ, Nikica, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990. -1995.*, Zagreb, 2005.

GRBELJA, Josip, *Cenzura u hrvatskom novinstvu: 1945.-1990.*, Zagreb, 1998.

JURKOVIĆ, Edi, *Kada je život bio novi val (biografija Omladinskog lista Val 1975-1990.)*,
Rijeka, 2021.

KNEZ, Luka, Demokratski procesi i početak srpske pobune na prostoru zadarske,
benkovačke i obrovačke općine tijekom 1989. i 1990. godine, *Rostra*, sv. 9, 173 – 201.

KNEŽEVIĆ, Domagoj, *Hrvatska demokratska zajednica od osnivanja do raskida s
Jugoslavijom*, Zagreb, 2020.

KRUŠELJ, Željko, *Igraonica za odrasle: Polet 1976.-1990.*, Rijeka, 2015.

Leksikon radija i televizije, Zagreb, 2016.

MALOVIĆ, Stjepan, et al., *Masovno komuniciranje*, Zagreb, 2014.

MARIJAN, Davor, *Hrvatska 1989.-1992.: rađanje države*, Zagreb, 2017.

MIHALJEVIĆ, Josip, *Komunizam i čovjek: odnos vlasti i pojedinca u Hrvatskoj od 1958. do
1972.*, Zagreb, 2016.

MLIKOTA, Antonija, Natječaj za spomenik drugu Titu i vjekovnoj borbi Zadra za slobodu
iz 1982. godine, *Anali Galerije Antuna Augustinčića*, sv. 32-33, 34-35, Klanjec, 2015.,
299 – 321.

NAZOR, Ante, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, Zagreb, 2011.

NOVAK, Božidar, *Hrvatsko novinstvo u 20. stoljeću*, Zagreb, 2005.

ORŠOLIĆ, Tado, Hrvatsko proljeće u Zadru promatrano kroz prizmu (zadarskog)
novinstva, u: *Zadar i okolica od Drugoga svjetskog rata do Domovinskog rata*, Zbornik
radova, ur. Tado Oršolić, Zadar, 2009.

Politička enciklopedija, Beograd, 1975.

RADELIĆ, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.: od zajedništva do razlaza*, Zagreb,
2006.

Samoupravna interesna zajednica, *Opća enciklopedija JLZ*, sv.7. *Raš-Szy*, Zagreb, 1981.

Štafeta mladosti, *Opća enciklopedija JLZ*, sv. 8. *Š-Žva*, Zagreb, 1982.

NOVINE:

Slobodna Dalmacija, 1982., 1983., 1984., 1986., 1988., 1989., 1990.

Fokus, 1989., 1990.

Nedjeljna Dalmacija, 1986., 1989.

Danas, 1988.

Narodni list, 1989., 1990.

Zadarski list, 1999.

INTERNET IZVORI:

Aleksandar I. Karađorđević, *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=1529> (posjećeno 11. 6. 2022.)

Koalicija narodnog sporazuma <https://proleksis.lzmk.hr/31623/> (posjećeno 11. 6. 2022.)

Ustav SFRJ 1974, [https://hr.wikisource.org/wiki/Ustav_Socijalističke_Federativne_Republike_Jugoslavije_\(1974.\)](https://hr.wikisource.org/wiki/Ustav_Socijalističke_Federativne_Republike_Jugoslavije_(1974.)) (posjećeno 11. 6. 2022.)

Verbalni delikt, https://hr.wikipedia.org/wiki/Verbalni_delikt (posjećeno 11. 6. 2022.)

Frane VRKIĆ

THE YOUTH OF ZADAR IN THE CROATIAN MEDIA SPACE
IN THE LATE 1980s

SUMMARY

The paper shows activities of the youth from Zadar in Croatian media space in the 1980s, based on archival sources and newspapers, through the press *Fokus* and a short-term significant step into the electronic media (youth television). Within the strictly elaborated system of controlling the media space of communist Yugoslavia (indirectly also in Croatia), the youth of Zadar stepped forward during the turning point of 1989 and the twilight of the communist system. Although it is published as a, with its editorial policy of spreading media freedom and pluralism monthly magazine *Fokus* successfully broke away from the imposed obligation to deal with youth issues. This brought them into conflict with the Zadar communist party organization, and more precisely, its exclusive right to socio-political arbitration was called into question. With the collapse of the one-party system, there was no need for youth newspapers, which could not survive in the new pluralistic media space, thematically and even more importantly financially. Zadar's youth television with its experimental program was significant in the media, but it was also completely overshadowed by the better-known Zagreb television. In May 1988, it was part of the changed conception of the Youth Day celebration. Although both local, Zagreb's Youth television had a larger audience and operated within the then only radio-television system, Television Zagreb. With its appearance and the enthusiasm of the viewers, the Zadar TV-experiment demonstrated the necessity of establishing local television, which will be realized on a commercial basis during the 1990s.

Keywords: Croatia, Zadar, youth press, youth television.